

Венец на филмовата памет

Рецензия на

**„Властта на киното: антология на българската
филмова мисъл между двете световни войни“**

ВЕНЦИСЛАВ ДИМОВ

Wreath Of Film Memory

**Book review of “The Power of Cinema. Anthology of
Bulgarian Film Thought Between the Two World Wars”**

VENTSISLAV DIMOV

e-mail: vddimov@uni-sofia.bg

ORCID: 0000-0002-4964-8540

DOI: <https://doi.org/10.60060/MLg.2025.17.97-105>

Резюме: Рецензията представя сборника „Властта на киното: Антология на българската филмова мисъл между двете световни войни“, дело на екип: Росен Спасов – съставител, Александър Донеv – редактор, издание на Институт за изследване на изкуствата-БАН, 2024. Сборникът съдържа 120 текста за кино в специализирани издания и масовата преса, публикувани между двете световни войни (20-те – 40-те години на XX в.). Антологията включва малко известни извори за историята на българското кино. Изведени са приносите на авторите (съставител и редактор) в тяхното издирване, реконструиране и тематично типологизиране.

Ключови думи: българско кино, българска кинокритика, Александър Донеv, Росен Спасов

Abstract: The review presents the collection "The Power of Cinema: Anthology of Bulgarian Film Thought between the Two World Wars", the work of a team: Rosen Spasov - compiler, Alexander Donev - editor, published by the Institute for the Study of Arts - BAS, 2024. The collection contains 120 texts on cinema in specialized publications and the mass press, published between the two world wars (the 1920s - 1940s of the 20th century). The anthology includes little-known sources for the history of Bulgarian cinema. The contributions of the authors (compiler and editor) in their search, reconstruction and thematic typology are presented.

Keywords: Bulgarian cinema, Bulgarian film criticism, Alexander Donev, Rosen Spasov

„Властта на киното“ е сборник, който привлича вниманието на читателя още със своето заглавие и подзаглавие: „Антология на българската филмова мисъл между двете световни войни“. Изданието е дело на екип разпознаваеми познавачи на филмовата история, кинокритиката и знанието за киното в

България: редактор е Александър Донеv и Росен Спасов – съставител. То е реализирано в рамките на проекта на сектор „Екранни изкуства“ от Института за изследване на изкуствата към БАН – „Кинокултура, изкуства и национални образи в България (КИНО.БГ). Формиране на обществената значимост на филмовата култура в периода между двете световни войни“ и се издава с финансиране по договор № КП-06-Н60/6 от 16.11.2021 г. с Фонд „Научни изследвания“ при Министерството на образованието и науката.

Обемистият сборник (386 стр.) съдържа 120 текста за кино в български специализирани („Кино“, „Кинематографически преглед“, „Кинозвезда“, „Нашето кино“, „Филмов преглед и др.) и журналистически периодични издания (вестниците „Мир“, „Днес“, „Слово“, „Свободна реч“, „Пряпорец“, „Литературен глас“, „Развигор“; списанията „Златорог“, „Свободна мисъл“, „Философски преглед“, „Хиперион“, „Читалище“ и др.), публикувани между 1920 г. и 1943 г. Подборката включва автори, които могат да бъдат групирани според професионалната си принадлежност и културния

си статус: кинодейци, професионално свързани с правенето и продуцирането на българско и европейско кино: режисьори (Васил Гендов, Златан Дудов и Петър К. Стойчев), продуценти и киноразпространители (Димитър Азманов), музикални оформители (Георги Антонов); издатели, журналисти, пишещи хора: редактори на филмови списания (Александър Кребс, Пантелей Карасимеонов, Антон Маринович), активни кинокритици (Фани Попова-Мутафова, Кирил Кръстев, Чавдар Мутафов, Петър Увалиев), автори на постоянни рубрики в ежедневници (Анна Каменова и Сирак Скитник), други видни творци в литературата и културата на епохата (Николай Райнов, Гео Милев, Елисавета Багряна, Дора Габе, Александър Балабанов, Добри Немиров, Ангел Каралийчев, Д. Б. Митов, Димитър Ненов, Тодор Павлов, Николай Фол и др.).

Текстовете в антологията са структурирани в три раздела: 1) Кинопублицистика, 2) Кинокритика, 3) Кино и естетически идеи. Читателят е улеснен от прецизността на съставителя и редактора, които не просто са издирили и подбрали десетките откъси от публикации, но ни предлагат и опит за реконструкция на филмовата мисъл по две скали: в диахрония (според годината на публикуване) и тематично (според изведени от тях таксономи). Така всеки от тези три раздела включва подтеми. „Кинопублицистика“ – първият раздел – е структуриран в пет подзаглавия: „Българско филмопроизводство и национално кино“; „Кинопазар“; „Кино и общество“; „Кинолюбителство“; „Кинообразование“. Вторият раздел „Кинокритика“ съдържа два подраздела: „История и киноспомени“; и „Филми, стилове, творци“. Третият раздел „Кино и естетически идеи“ е представен с текстове, групирани тематично под рубриците: „Киното и другите изкуства“; „Природата на киното и филмовото творчество“ и „Звуковото кино“.

Защо е ценен този сборник?

Между кориците му е събран екстракт от българската филмова мисъл през един четвъртвековен период, който е знаков за българската култура – годините между двете световни войни. Ще припомним за пионерските проучвания на историята на киното у нас Петър Кърджилов (вж. неговата публикация в Медиалог, 2022/11) за началото на киното в България. Те сочат, че след първите публични кинопрожекции (1895 г.) киното и интересът към него се развиват през първите две десетилетия на XX век, нарастват и публикациите за него. В повечето случаи информационни и рекламни, по-рядко – аналитични и критически, те очертават както раждането на киното в България (първият български игрален филм „Българан е галант“ на Васил Гендов е от 1915 г.), така и появата на българска критическа и теоретическа филмова мисъл (през 1913 г. и 1914 г. се появяват първите български специализирани издания за кино; през тези години се публикуват първите български проблематизиращи културните и социални функции на кинематографа, за естетиката на киното от Стилиян Чилингиров, Иван Ст. Андрейчин и др.). Междувоеенният период развива кинопрактиките и техните рефлексии в България на фона на сложни и динамични исторически, политически, икономически, културни процеси и борби. На терена на тези борби изпъкват траекториите, които чертаят „властта на киното“. Съставител и редактор са извършили огромна работа в библиотеки и архиви, открили са стотици публикации, които очертават една богата база от текстове за киното; експертността им проличава от скрупулозна работа с малко известни източници, но и от умението да реконструират водещите идеи, като осъществяват точен подбор на включените в изданието текстове и автори. По жанров белег включените текстове могат да бъдат обозначени като статии и по-точно: публицистични и естетически есета, проблематизиращи художествени, производствени, образователни, социални, развлекателни функции и аспекти; но и оперативна критика,

реализирана чрез рецензии, отзиви, информационни бележки. Текстовете са насочени както към създаването, разпространението и рецепцията на българското кино, така и към процеси, филми, имена и рецепция на знакови продукции на световното кино в България.

Подборката е ценна, защото включва свързани с киното текстове не само на критици и познавачи на киното „отвътре“, но и на емблематични за българската култура творци – писатели, артисти, философи, изкуствоведи. Така прочитите на поместените откъси от общата мисъл могат да бъдат „разиграни“ в една интелектуална игра на допълване на общата мозаична картина на българския „дух на времето“, който тъкмо за отразявания период Кирил Кръстев бе нарекъл „щракане на идеите“. Ще дам пример с тема, която ме интересува: връзката музика – медии – кино. Антологията включва текстове, които се отнасят към практиката и специфичните функции на музиката във филма (Александър Кребс); киномузиката като специфичен род музика, различна от художествената и популярната, и нейните характеристики (Иван Попов); „музикалните постановки“ като музикални илюстрации към филмите (Георги Антонов); естетически и културологически дебати върху определени тези и в случая – свидетелства, които реконструират неоткрити текстове, като сказката на Чавдар Мутафов „Кино, Джаз банд и Чарлстон“ (пространната статия от 1928 г., публикувана в сп. „Хиперион“ от Борис Димитров – дебат с тезите на Мутафов) и др.

Въвлечен в своеобразна игра на „пъзел“, който следва нееднозначните траектории на киното и филмовата мисъл в България, читателят не е оставен без необходимата за справяне със всеки лабиринт спасителна нишка. Тук в ролята на „нишката на Ариадна“, авторите на сборника предлагат няколко приложения след основния корпус: показалци на авторите, на изданията, на имената в текстовете, на филмите, при които подредените по азбучен ред лични имена и заглавия функционират и като указатели, маркери и тезауруси. Ценни информационни ресурси носят и бележките под

линия, които съдържат информация за факти, издания, събития, понятия, периодични издания, научни публикации и пр. данни, които изясняват и предлагат кръстосани прочити на споменати във включените в антологията текстове.

За кого е ценен този сборник? На първо място за професионално интересуващите се от история на киното и на филмовата мисъл в България: киноведи, изследователи, университетски преподаватели, студенти, кинокритици и пр. „кинохора“. Но не само за тях, а за всички, които работят на широкото поле, което включва изследователите на култура, литература, медии през първата половина на XX век, но и за любопитните търсачи на историята като разказ, пластично огласен от човешки гласове. Те ще открият свидетелства и за духа на българското време на модернизми и естетически манифести, но и на възшествие на популярната култура; и за конкретните имена, факти, дати на кинохрониката, част от историята на българския междувоенен културен живот. Критичният патос и горчивите мисли за недостатъчната синхронизираност на българското кино и публика със световните развойни процеси, за все още зелените плодове на българското филмопроизводство не следва да се разглеждат изолирано от аргументираните чрез личностни приноси и текстове факти, че българската филмова мисъл е в диалог и синхрон с европейската. Специализираната периодика през 30-те и началото на 40-те години на XX век и публикуваните там текстове, например, илюстрират тезата за зрелостта и прогресивността на българската филмова мисъл – печатното слово за киното бележи процеси на професионализация, които могат да се аргументират дори на лексикално ниво с употребата на универсалните термини и понятия (киностудио, режисьор, сценарий, тонфилм/звуков филм, филмова музика, артистично превъплъщение и др.). Но антологията е богата и с надскачащите граници на кинокритиката прозрения и интелектуални хоризонти на мислители, като Сирак Скитник, Чавдар Мутафов, Кирил Кръстев, Петър Увалиев. Важно е, че книгата е

достъпна в електронен формат със свободен достъп на сайта на проекта: www.bgkino.com.

Трябва да отдадем дължимото на авторите на идеята и нейните реализатори – Александър Донев и Росен Спасов. Те продължават една плодотворна посока, начената от историка на киното Александър Янакиев (1955-2015). Впрочем, първите си сериозни изследвания и дисертационните си трудове и двамата правят под научното ръководство на Янакиев. Редакторът Александър Донев е доктор на науките, професор в Института за изследване на изкуствата (БАН), завършил НАТФИЗ (тогава ВИТИЗ) през 1988 г. Работил е като редактор в списание „Кино“, управител на издателство „Народна култура“, бил е мениджър на киносалони, разпространител и продуцент. Има многобройни публикации като кинокритик от 1984 до днес. Професор в Института за изследване на изкуствата при БАН и преподавател в НАТФИЗ. Главен редактор на списание „Проблеми на изкуството“. Автор на книгите „Помощ от публиката“ (2018), „Независимите в киното“ (2019), „Картографиране на филмовата неопитоменост“ (2021), „Златан Дудов. Правият път към киното“ (2023), съставител на сборника „Charlie Chaplin on Vitosha. The Shaping of Film Culture in Bulgaria and the Balkans between the World Wars “(2025). Съставителят Росен Спасов, доктор по кинознание, филмов експерт в Българската национална филмотека, е познавач на филмовата мисъл и периодика, върху които защитава докторска дисертация по специалността „Кинознание, киноизкуство и телевизия“ в Института за изследване на изкуствата (БАН) през 2017 г. Автор е на книгата „Целулоид, целулоза и облаци. Трансмедийни предизвикателства пред кинокритиката в България (1989-2021)“. Изявява се като продуцент и режисьор на документални филми, филмов критик; член е на ФИПРЕССИ, СБФД и СБЖ. Работи като филмов експерт в Българската национална филмотека, където заедно с Галя Жекова правят подкаста „Филмотечно“ за ранното кино, филмовите архиви и аудио-визуалното наследство.

На финала ще си позволя едно етимологическо отклонение. Авторите са назвали книгата си „антология“. Думата идва от гръцки и буквално означава „колекция от цветове“. Пак с гръцки произход е синонимното понятие, което определя книгата – христоматия, т.е. антология, сборка от текстове, които могат да са полезни за учене и познаване. Но в случая „Властта на киното“ не е само учебно-практическо издание, което систематизира текстове от българската филмова мисъл. Тя може да бъде оценена като венец на филмовата памет и нейните строители и реконструктори. Метафорично, богатството на тази антология е с двоична стойност: тя е венец на челото на избирация цветята от градината (в случая – Донеv и Спасов), но това остойносттаване зависи от самата градина. Книгата „Властта на киното: Антология на българската филмова мисъл между двете световни войни“ показва богат и пъстър букет от български „кино-цветя“, една не-толкова позната ни досега локална, а същевременно европейска и световна „градина“, оплождана от пчелите на българската филмова мисъл. В англезичната литература има едно понятие, което обозначава подобни издания: Reader. И то е двузачно: 1). означава академичен ранг на лектор или учен, който има висока репутация в изследване и реконструиране на знания, периодика и литература със специален интерес или стойност; но и 2). антология, сборник със знакови текстове на авторитетни изследователи. Още една етимологически илюстрирана метафора за стойността на книгата и нейните майстори: тя е венец на филмовата мисъл, на нейните български строители, на нейните български гласове, и още – на нейните събирачи, изследвачи и днешни академични реконструктори.

Използвана литература:

Стойанов, Росен (съст.) и Донеv, Александър (ред.) (2025). *Властта на киното: Антология на българската филмова мисъл между двете световни войни*. София: Институт за изследване на изкуствата на БАН. [Stoyanov, Rossen. (săst.) i Donev, Aleksandar (red.)(2025) *Vlastta na kinoto: Antologiia na balgarskata filmova misul mezhdu dvete svetovni voini*. Sofia: Institut za izsledvane na izkustvata na BAN.]

Проф. дн Венцислав Димов преподава във Факултет по журналистика и масова комуникация, СУ „Св. Климент Охридски“. Ръководител е на Катедра „Радио и телевизия“ във ФЖМК, както и на изследователска група „Етномузикология“ в Института за изкуствознание при БАН. Автор на над 250 научни изследвания и статии, сред които монографиите „Етнопопбумът“ (2001); „Добруджа: памет и песен“ (2012); „Музиката за народа на медийния фронт“ (2019); „Живите гласове: представяне на архивираното звуково наследство на Райна Кацарова (плочи от 30-те и 40-те години на XX век)“ (2021) и др.

Prof. Ventsislav Dimov, DSc is a lecturer at Faculty of Journalism and Mass Communication, Sofia University “St. Kl. Ohridski”. He is head of the Department of ‘Radio and Television’ and head of the research group ‘Ethnomusicology’ at the Institute of Art Studies, BAS. Author of over 250 scientific studies and articles, author of the monographs “The Ethnopoopboom” [in Bulgarian] (2001); “Dobrudzha: memory and song” [in Bulgarian] (2012); “Music for the people on the media front...” [in Bulgarian] (2019); “Living Voices: Presentation of the Archived Sound Heritage of Raina Katsarova (1930s/1940s transcription discs” [in Bulgarian] and others.